

A folyton megújuló város

Szászrégen csöndes kisváros a Maros partján, a mindennapok itt többé-kevésbé ugyanúgy telnek, mint a többi hasonló településen errefelé. Érdeemes azonban visszafelé tekinteni, s kiderül, hogy e helyen évszázadokkal korábban rendkívül mozgalmas élet zajlott.

Baróthi Ádám alkotása DIO Ház Ifjú táncosok A néprajzi gyűjtemény

Kedvező fekvésének köszönhetően a Maros völgyében és a Luc-patak mentén már a 11. században települések szerveződtek, ezek közé tartozott Bátos, Idecs, Monor, Régen, Vécs. A gyéren lakott szláv falvakba I. László telepítette be a magyarokat, s a mezőségi helységnevek némelyike a török eredetű úzok és besenyők jelenlétére utal. A szászok a 13. közepétől érkeztek Flandriából és a Rajna vidékéről, néhány faluba pedig orosz népesség költözött.

A tájegység történetének számos kutatója – Bíró Donát, Suciú Coriolan, Palkó Attila és Kelemen Lajos – egyetért abban, hogy a megfelelő földrajzi viszonyok jóvoltából vált Régen a vidék gazdasági, kulturális és egyházi központjává. Az Erdélyi-medence északkeleti felén, a Mezőség szélén, a Görgényi-havasok lábánál fekszik, ahol a Maros és a Görgény találkozik. Fontos csomópont, ahová a mezőségi gabona, a Luc-patak völgyének szőlője és sok más gyümölcse, a havasi legelők termékei eljutottak.

Nevével első ízben egy 1228-ban keletkezett adománylevélen találkozhatunk – ekkor még Regun –, melyet II. Endre kancelláriáján állítottak ki. 1348-tól már Regen néven szerepel a különböző iratokban, 1474-ben pedig már a Zaazregen elnevezés is megjelent. A két falu szorosán egymás mellett növekedett, mígnem teljesen összeépült: Szászrégen a déli, Magyarrégen az északi részén.

1241-ben és 1285-ben a mongol támadás súlyos emberveszteségeket okozott. A monda szerint a város lakói processzióval – templomi zászlókkal, énekkel – vonultak a pogány csapat elé, akik Szent László község határában az utolsó emberig lemészárolták a békés menet résztvevőit. Többen tudni vélik azt is, hol vannak a Luc partján eltemetve. A város egyházi esperességként, majd káptalanságként kilenc falu vallási közösségének adóját kapta meg. Losonczi László, Erzsébet magyar királyné követe Rómában megbízatást kapott a pápától, hogy a Szűz Mária tiszteletére felszentelt templom mellé rendházat is építtessen. A 15. században mezővárosi kiváltságot nyerő Régen gyarapodásához nagyban hozzájárult, hogy évente négy országos vásárt tarthattak, s a mesterségek képviselői céheket szervezhettek. A mai napig is létező csütörtöki hetivásár eredete tehát a középkorig nyúlik vissza. A korabeli feljegyzések szerint az iskolát 1460-ban egy Petrus nevű tanító, a „magister scholarum” vezette.

A török dúlások elkerülték a Felső-Maros mentét, mégis erődített kastélyokat építettek sokfelé azokban az időkben. Valószínűleg 1501 körül emelték Régen várát is (castrum Reghewn), mely Johannes Honterus 1532-es térképén is szerepel. Ennek tanúsága szerint két bástyával és körfallal rendelkezett, melyet árok vett körül. A vár a mai evangélikus templom körüli területen állhatott, falán a következő felirat állt: „Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes” – azaz: Nincs üdv a háborúban, békét óhajtunk mindahányan. Az egykori kőfal mára eltűnt, a földben rejtőző alapokra évszázadokkal később lakóházat építettek.

A 16. század újabb változásokat hozott, ugyanis a reformáció terjedésével a lakosság zöme lutheránussá lett. Joseph Kimpius 1551 körül kezdte hirdetni az evangéliumot a szászok között, a régeni dekanátus evangélikus szász és részben magyar falvai (Felfalu, Körtvélyfája) a szászrégeni káptalanhoz tartoztak. A település legrégebb iskolájának alapítói is a szászok voltak, a latin nyelvű oktatást a bártfai születésű Matthias Wallasch kezdte meg. A reformátusok megjelenéséről 1749-től szólnak írásos beszámolók, akik a magyarrégeni templomért folytatott hadakozás során többször is ellentétbe kerültek a szászokkal. 1773-ban elűzték a lutheránus Thomas Leprichet, a templom szobrait a Marosba dobták. Utódja, Samuel Adleff kénytelen volt a közeli Idecsen folytatni a gyülekezet szervezését. A kálvinista hitre térő magyar falvak a középkori Ózdi Főesperesség megszűnte után a Marosi Református Egyházmegyéhez csatlakozhattak.

A rövid ideig tartó csendes időszakot háborús évek követték, a Keresztény Ligához csatlakozó Báthori Zsigmond, s a Habsburgok kormányzója, Basta generális és Székely Mózes csapatai egyaránt gyújtogattak, raboltak s sokakat elhurcoltak. 1602 tavaszán Konkoly Péter hajdúkapitány gyújtatta fel a várost, egy 1646 és 52 között készült összeírás szerint Régen környékén száznegyvennél is több telek maradt pusztán.

1660-ban országgyűlést tartottak Szászrégenben, a törökök által kinevezett Barcsai Ákos fejedelem helyére itt választották meg Kemény Jánost. A törökök kegyetlenül megtorolták ezt az „engedetlenséget”, Ali pasa csapatai feldúlták a Felső-Maros mentét, a Mezőséget, Régent, Alsóidecset, Magyarót. A megmaradt lakosságot nem sokkal később a pestis tizedelte meg. 1690-ben Galra tatár kán 40.000 emberrel a szomszédos Beresztelkéig vonult és Régenbe indult, de útközben azt a hírt kapta, hogy a badeni herceg hadserege Régen felé tart, így visszafordult.

A török uralmat követő német fennhatóság még nehezebb esztendőket hozott, kezdetben az adóterhek növekedtek meg, az 1609-es tatárbetörést 1717-ben követte egy újabb. Az aszály okozta éhínség s az ismét terjedő pestis csak fokozta a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc miatti veszteségeket: a harcokat tűzvész követte, az evangélikus templom is jelentős kárt szenvedett. A felkelőkhöz többnyire a román és a magyar parasztok csatlakoztak, de a kurucokhoz pártolt a nemesek nagy része is.

Az 1848–49-es forradalom eszméi Szászrégenben is jó talajra leltek, ám a lakosság összetétele miatt a magyar közösség nem érvényesíthette törekvéseit. Zaránd megye főispánjának, báró Bánffi Jánosnak menekülnie kellett a felbőszült szász polgárok elől. A május 15-ére összehívott balázsfalvi nemzetgyűlés előtt Régenben is összegyülekezett százötven falu képviselője, s megfogalmazták követeléseiket, melyeket a nemzetgyűlés elé kívántak terjeszteni. A tudósító ekképpen emlékezett meg a tanácskozás zárásáról: „Gyűlés után a toronyra kitűzött magyar nemzeti lobogót levettük, s Rákóczi induló mellett, a nagy tömegektől a harangok zúgásától kísérve, a mérgesen ránk meredő polgártársak között Magyar-Régenbe mentünk, ahol Serbán Farkas (Serban Lupu) és veje Szekeres Sándor polgártársak nagy lakomával vártak, mint egy száz személyre volt terítve. Itten elsőbbséget is poharat emelt zarándi főispán báró Bánffi János úr, kegyes fejedelmünkért, azután a magyar minisztérium, unió s több más jelen levő tagokért, nem különben a balázsfalvi jó oláh püspökért. Éljen a derék oláh nemzet s tartsa meg a haza nemtője ezen jó szellemében, s adja Isten, hogy mentül hamarabb eggyé forrhassunk.”

A derűlátás – mint később kiderült – távolról sem volt ennyire általános. A széthúzást felerősítette a bécsi udvar aknamunkája, a bizalmatlanság egymás ellen fordította az addig békésen megférőket is. Ennek eredményeképp a város 1848. november 2-án éjjel

gyűjtőházak áldozata lett, leégett 397 polgárház, az evangélikus és a katolikus templom, az evangélikus paplak és fiúiskola, a városháza, a katonai kórház, a sörház, a fogház és egy híd.

A város újjáépült, s gyarapodott tovább, a pár főt foglalkoztató kis műhelyek mellett apránként megjelentek a nagyobb termelést biztosító „vállalkozások” is. Legjelentősebb a fafeldolgozó ipar lett, ezen belül a hangszergyártás vált a Hora S. A. kereskedelmi társaság révén nemzetközi hírűvé. A környező erdők lucfenyő és juharfái különösen is alkalmasnak bizonyultak a megmunkálásra, nem csoda, hogy Régent a hegedűk városának nevezik a mai napig. Az itt készült hangszerek közül nem egy olyan igazi mester kezébe került, mint Yehudi Menuhin. Nevezetesen voltak még a helyi szeszfőzők, itt indult meg a Silva nevű sör készítése. Szászrégen lakosainak száma 1900-ra meghaladta a hétezer főt –, noha a következő évszázad sem tartogatott az előzőknél kevesebb megpróbáltatást. Az I. világháborúban mintegy 1500 régeni katona vett részt a harcokban a Ratosnya – Déda, valamint a Köhér – Bölkény vonalon. Maros megye Román Nemzeti Tanácsa szászrégeni székhellyel készítette elő az 1918. december 1-jei népgyűlésen való részvételt, a megszálló csapatok azon a napon foglalták el a várost. 1926-ban hivatalosan is egyesült a két városrész, Magyar- és Szászrégen, a környező falvak közül Abafája és Radnótfája harminc évvel később lett Szászrégen része.

Az 1940-es évekre a város ipara több gyárral is gyarapodott, ám a II. világháború épp ezekben végezte a legnagyobb rombolást. A hidak, utak, ipari létesítmények 90%-a lett rommá, mire a Köhér – Régen – Oroszi vonalon az I. Brassói Vadászhadtest részvételével véget értek a harcok.

A rombolást újra építés követte, 1946-ban megalakult a városi könyvtár, 1948-ban pedig a Régeni Magyar Tanítóképzőben is megindult az oktatás. Mindeközben zajlott az államosítás, a termőföldek közös tulajdonba vétele. A lakosság lélekszáma apránként növekedésnek indult, 1956-ban 18.091 főt számláltak, 1966-ban 23.295; 1980-ban több mint 34.800; 1992-ben pedig 39.240 lakója volt a városnak.

Szászrégen 1994 novemberében megkapta a municípiumi – megyei jogú városi – rangot, s nem egy különleges gyűjtemény is itt talált otthont. A Lucian Blaga Iskolacsoport őrzi Kohl István természettudományi gyűjteményét, mely 1400 kitömött madarat és emlőst, 3600 madárcsontvázat s még számos egyéb érdekességet mutat be. Ugyancsak ritkaságnak számít Kaláber László tojásgyűjteménye, melyet 218 európai madár tojásából állított össze. A Néprajzi Múzeum a környező falvakra jellemző mesterségek használati tárgyait, népművészeti alkotásokat mutatja be. Az ország első versenytáncot oktató magán-gimnáziuma is itt nyitotta meg kapuit, a Mirona Gliga nevet viselő iskola diákjai évről évre a nemzetközi táncversenyek élvonalában szerepelnek.

Máté Márta tanárnő kezdeményezésének köszönhetően a magyar tagozatok diákjait több néptáncsoport várja. A Búzavirág, a Gyöngyvirág és a Gyöngyharmat rendszeres résztvevője az augusztus végén megrendezésre kerülő Magyar Napoknak. Az általános iskolások két amatőr színjátszócsoportha, a Csim-Bum és a Mini Csim-Bum Fábrián András vezetésével minden évben új verses összeállítással örvendeztet meg a nemzeti ünnepeken összegyülekezőket. 2012-ben készült el Makovecz Imre tervei alapján a DIO Ház, mely a város kulturális életének központjává vált, s helyet biztosít a Kemény János Művelődési Társaság által szervezett könyvbemutatóknak, előadóesteknek. Böjte Lúcia 1977 óta vezeti a KJMT-t, vendégül látták az évek során Sütő Andrást, Kányádi Sándort, Demény Pétert s az erdélyi kulturális élet számos kiemelkedő személyiségét.

A város értékeit, történetének egykori eseményeit sorolhatnám még oldalakon át. Az évszázadok során újra és újra megújulni képes Szászrégen jól példája annak, miként lehet veszteségek után talpra állni, a lehetőségekkel jól élni, jövőt építeni.

Szerző: Marjai Éva, a Petőfi Program ösztöndíjasa